

**I**ngilis dili bacarığının aktuallığı və vacibliyi hamıya məlumdur. Ölkəmizin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası, təhsilimizin dünya standartlarına uyğunlaşmasında, bütün sahələrdə qabaqcıl texnologiyaların mənimlənməsində ingilis dili biliyi həlledici rola malikdir. Müəllimlər, abituriyentlər, məzunlar, valideynlər, demək olar ki cəmiyyətimizin hər bir təbəqəsi ingilis dilində sərbəst danışa bilmə bacarığının əhəmiyyətini dərk edir və bu bacarığın əldə olunması istiqamətində çalışırlar. Orta məktəblərdə şagirdlərimiz yenilənən rəngarəng dərsliklərdəki mətnləri oxuyub anlayır, verilən tapşırıqların həlli ilə məşğul olur, lüğət öyrənir, qrammatik qaydaları mənimsəyirlər. Dərsliklərdəki mövzuların cəzbedici və aktuallığı şagird marağını daha çox çəkir.

Məlum olduğu kimi, dörd dil bacarığın-  
dan ən vacibi danışma bacarığıdır. Şifahi  
nitq qısaltmaların, slenq və idiomların mü-  
təmadi işlənməsi, vurğu və spesifik intona-  
siya, sait zəifləməsi (Vowel Reduction),  
ritm və digər xüsusiyyətləri ilə səciyyəvi-  
dir. Şifahi nitqi fəal ünsiyyət zamanı plan-  
laşdırmaq və təşkil etmək mümkün deyil, o,  
axıcı və ani xarakter daşıyır, burada pauza-  
lara, təkrarlanmalara, natamam cümlələrə,  
tərəddüdlərə, ara sözlərinə və s. rast gəli-  
nir. Qeyri-verbal kommunikasiya vasitələri  
- jestlər, mimika, bədən dili informasiya  
mübadiləsinə qoşulur. Hər bir nitq parçası  
olduqca unikal və şəxsidir. Hətta eyni möv-  
zuda olan söhbəti üç müxtəlif insanla etsək  
də bunlar fərqli olacaqdır. Beləliklə də da-  
nışma bacarığına yiyələnmək, dil öyrənən-  
dən xüsusi qabiliyyət və gərgin əmək tələb  
edir. Lakin təəssüf ki, şagirdlərimiz on bir il  
müddətində orta məktəblərdə ingilis dili  
fənni keçsələr də sonda məktəbdən, xarici  
dildə ünsiyyət bacarığı əldə etmədən çıxır-  
lar. Bu müddət, dilin normal səviyyədə mə-  
nimlənməsi üçün kifayət hesab oluna bi-  
lər. Dərslər əsasən oxu və yazı bacarıqları  
üzərində qurulur, vaxtın əksər hissəsi dil  
barədə vizual informasiya alınmasına sərf  
olunur, əsas linqvistik bacarıqlar - dinləyib  
anlama və danışma isə demək olar ki, ya  
yoxdur, ya da ibtidai mərhələdədir. Hətta  
qəbul imtahanlarından uğurla keçmiş və  
yüksək nəticələr göstərmiş məzunlarımız  
da lazım gəldikdə ingilis dili bacarıqların-  
dan istifadə etməkdə çətinlik çəkir, öz qa-  
biliyyətlərinə inamlarını itirirlər və hətta dil  
kurslarına üz tuturlar. Bu məsələ, dil müəl-  
limi kimi mənə çox narahət edir və bu yazı-  
da fikirlərimi həmkarlarımla bölüşmək qə-  
rarına gəlmişəm.

Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır  
ki, müəyyən hallar istisna olmaqla, bizdə  
xarici dil təlimi qrammatika-tərcümə meto-  
du ilə reallaşır. Bu dil təlimi metodu klassik  
dillərin - latın və yunan dillərinin öyrədil-  
məsində istifadə edilmişdir və klassik bir  
metod hesab edilir. Qrammatika-tərcümə  
metoduna əsaslanan təlim zamanı dil öyrə-  
nənlər mətnləri oxuyub tərcümə edir, yeni  
lüğəti mənimsəməyə çalışır və əsasən də  
dilin qrammatik qaydalar sistemini öyrənir-

dilər. Öyrənilən dil kommunikativ məqsəd-  
lə işlədilmirdi, yalnız klassik mətnlərin tə-  
cüməsində istifadə olunurdu və heç bir  
kommunikativ bacarıq aşılanmırdı. Təəs-  
süflə qeyd etmək istəyirəm ki, xarici dil  
dərslərimiz əsasən qrammatik qaydaların  
öyrənilməsinə həsr olunur, bu qaydaların

izahatı tam Azərbaycan dilində gedir, kom-  
munikativ dil bacarıqlarının öyrədilməsi  
məsələsinə olduqca səthi yanaşılır. Şagird-  
lərimiz ingilis dilini yalnız qarşıdakı test  
imtahanlarından keçmək məqsədilə öyrə-  
nirlər, dilin qrammatik aspektini öyrənmə-  
yə üstünlük verirlər. “Test imtahanından  
keçmək üçün ingilis dilində danışmaq la-  
zım deyil” - əksəriyyətinin mövqeyi belə  
olur. Buna görə də şagirdlərimiz xarici dil-  
də lüğət bazalarını daha da zənginləşdirmə-  
yə və ünsiyyət bacarıqları formalaşdırmağa,  
düzgün tələffüz bacarıqlarına yiyələnməyə  
az maraq göstərilir.

Dünya dil tədqiqatçıları belə bir qənaə-  
tə gəlmişlər ki, dil təliminin başlıca və son  
məqsədi bu dildə kommunikasiya qurulma-  
sından ibarətdir. Əgər ingilis dilinin qram-  
matik qaydalarını gözəl biliriksə, amma heç  
birini nitqimizdə düzgün istifadə edə bilmir-

riksə və ya cümlə qurub demək üçün lazımi  
lüğət ehtiyatımız yoxdursa, dil daşıyıcıları-  
nın nitqini dinləyib anlama bilmiriksə, ingi-  
lis dilini sadə ünsiyyət üçün işlədə bilmir-  
riksə və isim, sifət, mübtəda, tamamlıq de-  
yə dil dərslərini başa vururuqsa, mənəcə, heç  
bir xarici dil bacarığından söhbət gedə bil-  
məz.

8-ci sinfə qədər olan şagirdlər dil dərslə-  
rinə və həqiqi dil bacarıqlarının formalaşdı-  
rılmasına böyük maraq göstərirlər, dərslər  
canlı, entuziastik olur və dildən kommuni-  
kativ məqsədlərlə istifadə olunur. Lakin  
təəssüf ki, yuxarı sinif şagirdlərində belə  
maraq olmur, əksəriyyəti qrammatik testlər  
üzərində işləyirlər və qrammatikani başlıca  
dil biliyi hesab edirlər. Lüğət ehtiyatlarını  
artırmağa, dinləmə bacarığı formalaşdırma-  
ğa meyl etmirlər. Dil dərslərində təkcə qram-

dən almış olur: düzgün tələffüz, uğurlu lü-  
ğət seçimi, qrammatik strukturların uğurlu  
istifadəsi, müvafiq söz birləşmələri və s.  
orijinal dinləmə yoxdursa, öyrənənin dil  
barədə təsəvvürü zəif olacaqdır.

Xarici dildən sinifdənkənar hallarda is-  
tifadənin də olduqca böyük əhəmiyyəti  
vardır. Şagirdlərimiz öyrəndikləri xarici di-  
lin təsirinə lazımcı mürəz qala bilmirlər.  
İngilis dilində yayımlanan telekanallar, uşaq  
verilişləri, cizgi filmləri hər bir evdə ölçə-  
tan olmalıdır ki, dil öyrənənlər faydalana  
bilsinlər, dil mənimsəmə prosesi, dilə mürə-  
z qalma (Language Exposure) çox erkən  
yaşlardan-məktəbəqədər dövrdən başlan-  
malıdır, valideynlər bu məsələyə xüsusi  
diqqət verməli, övladlarını xarici dildə uşaq  
verilişlərinə baxmağa cəlb etməlidirlər.  
Beynəlxalq dilçilikdə olan Kritik Dövr Nə-

çevrilməsi olduqca vacibdir. Xarici dil  
müəllimlərinin tədris etdikləri dilin başlıca  
ünsiyyət vasitəsi olduğu ölkələrə öyrənmə  
məqsədli səfərlərin təşkil edilməsi məqsə-  
dəuyğundur. Digər tərəfdən, sinifdə ma-  
raqlı fəaliyyətlər qurulmalı və dil öyrənən-  
lər dildən mənalı istifadəyə cəlb edilməli-  
dir. Dil təlimçisi daim öz üzərində işləmə-  
lidir, kifayət qədər bazaya və resurslara  
malik olmalıdır ki, yeri gəldikcə, öyrənən-  
lərin dildən istifadəsini dəstəkləyə bilsin.  
Sınıf idarəsində pedaqoqun yüz faiz ingilis  
dilindən istifadə etməsi olduqca ciddi mə-  
sələdir. Təlim zamanı rahat mühitin yara-  
dılması, dil öyrənənlərin fikir yürütməyə  
cəlb edilməsi, səhvlərin məzəmmətlə deyil,  
dəstəklənmə ilə qarşılınması çox əhəmiy-  
yətlidir. Dilöyrənmə prosesinin xüsusiyyəti  
ondan ibarətdir ki, biz səhvlərimizdən öy-  
rənirik, səhv etmək qəbahət deyil, nitq ba-  
carığı səhvlər etmək və onlardan nəticə çı-  
xarmaq vasitəsilə öyrənilir. Bir şeyi yadda  
saxlamaq lazımdır ki, dilin qrammatikasını  
zəif bilənlər və ya tələffüz bacarıqları zəif  
olanlar da xarici dildə kommunikasiya qura  
bilirlər və əsas məqsəd dil mesajını çatdır-  
maqdır. Müəllimin şagirdlərin nitq səhvlə-  
rini, onların nitqini kəsərək dərhal düzəlt-  
məsi də, fikrimizcə, düzgün deyildir, bu da  
dil öyrənənlərdə motivasiyanı azaldan fak-  
tor kimi qiymətləndirilə bilər. Səhvləri, fə-  
al dinləmə vasitəsilə aradan qaldırmaq daha  
məqsədəuyğundur. Əgər danışmaq hələ ki,  
çətindir, dinləmə prosesi ardıcıl olaraq  
davam etdirilməlidir, dinləyib anlama pro-  
sesi son nəticədə dil öyrənənin dilini açma  
və onda fəal nitq formalaşdırma bilər. Müəllim  
ingilis dili bacarığının əhəmiyyətini şagird-  
lərin diqqətinə daim çatdırmalı, onlarda di-  
li mükəmməl mənimsəməyə motivasiya  
yaratmalıdır. Şagirdlərimiz bilməlidirlər ki,  
ingilis dili bacarığı fərqli mədəni mühitə  
malik insanlarla uğurlu ünsiyyət qurmaq və  
ölkəmizi dünyaya inteqrasiya etdirmək  
üçün lazımdır, gənc işçi qüvvəmizin global  
arenada rəqabətqabiliyyətli olması üçündür.

Qrammatik qaydaların çoxluğu bizi, hə-  
dəf dildə mükəmməl nəticə çevirmir. Dil,  
riyaziyyat və ya kimya deyil ki, onun düs-  
turlarını yadda saxlayaraq öyrənəsin. İngi-  
lis dili təlimi formadansa, məna üzərində  
cəmlənməlidir.

Mükəmməl ingilis dili bacarığına ehti-  
yac, əmək bazarında durmadan artır, xarici  
dil biliyi həyatımızın hər sahəsinə nüfuz  
edir, əgər xarici dil təlimində həqiqi dil ba-  
carıqlarının formalaşdırılması istiqamətində  
dəyişiklik yarada bilməsək, təlimimiz stan-  
darta cavab verməyəcək və tələbatları  
ödəməyəcəkdir. Nəticədə isə orta və ali  
məktəb məzunlarımız mədəniyyətlərarası  
kommunikasiya zamanı yeni çətinliklərlə  
üzlənəcəklər.

## Niyə ingiliscə danışa bilmirik?



Ellada MİRZƏYEVA,

Sabirabad şəhər Nizami Gəncəvi adına 5 nömrəli tam orta məktəbin ingilis dili müəllimi, “Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsinin (2015) qalibi

matikaya üstünlük verib əzbərləmək, dil  
haqqında məlumat almaqdır, dili mənimsə-  
mək demək deyildir. Öyrənilən qrammatik  
qaydaların və strukturların böyük əksəriy-  
yətini şagird produktiv fəaliyyət zamanı iş-  
lədə bilmir, onlar gərək olmur. Dil kommu-  
nikasiya məqsədilə öyrənilir, əksər aparıcı  
dil təlimçiləri qeyd edirlər ki, xarici dili  
qrammatik strukturların mənimsənilməsi  
ilə öyrənmirlər, öyrənmə prosesi təbii get-  
məlidir, məgər öz ana dilimizi mənimsə-  
yərkən qrammatik strukturlarla mənimsə-  
mişik? Dilgötürmə fəaliyyətinin əsasında  
başla düşülən dil materialının qəbulu  
(Comprehensible Language Input) durur.  
Xarici dil müəllimi sinifdə dinləyib anlama  
mühtəyi yaratmalıdır. Dil daşıyıcılarına (Bri-  
taniya və ya Amerika) məxsus və onlar tə-  
rəfindən səsləndirilən dinləmə materialları-  
na, video resurslara müraciət olunmalıdır.  
Mütəxəssislər bütün dünyada belə bir fikir-  
dəirlər ki, dili gözlə deyil, qulaqla mənimsə-  
yirlər. Bu fikirlər tamamilə rəziyam. Ef-  
fortless English dil kursunun rəhbəri  
A.J.Houq qeyd edir ki, ingilis dili dərslər-  
ində vaxtın 80%-i dinləməyə sərf olunma-  
lıdır. Dinləmə prosesində dil öyrənən, hər  
cür linqvistik informasiyanı orijinal mənəb-

zəriyyəsinə (Critical Period Hypothesis)  
görə, cinsi yetişkənlik dövrünə qədər uşa-  
ğın dilgötürmə qabiliyyəti pik həddə olur,  
bu dövrdən sonra beyində gedən fizioloji  
proseslər nəticəsində dilgötürmə qabiliy-  
yəti zəifləyir.

Digər bir tərəfdən, hesab edirik ki, xari-  
ci dil təlimi sahəsində çalışan pedaqoji  
kadrlarımızın davamlı peşəkar inkişaf tə-  
limlərinə cəlb olunması, onların tədris et-  
dikləri dil sahəsində nəzəri və praktik bi-  
liklərinin artırılması istiqamətində işlər gö-  
rülməsi çox əhəmiyyətlidir. Müəllimləri-  
miz arasında da kommunikativ dil bacarıq-  
larına ikinci dərəcəli kimi yanaşanlar, bu  
sahəni lazımsız hesab edənlər vardır. İngilis  
dili müəllimləri üçün peşə inkişafı təlimlə-  
ri davamlı olmalı, hər il bu kurslar təkrar  
olunmalı, yeni interaktiv təlim üsulları və  
texnologiyaları xarici dil siniflərində tətbiq  
olunmalı, pedaqoqlarımız xarici dil təliminə  
qoyulan beynəlxalq tələblərlə tanış edilmə-  
lidirlər.

Peşəkar təlimlər zamanı pedaqoji kadr-  
larımız şəkəbə resurslarından istifadəyə  
cəlb olunmalıdırlar. Xarici dil dərslərində  
ana dilinin istifadəsinin azaldılması, ingilis  
dilindən istifadənin kommunikativ zərurətə